

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حقوق و مسئولیت‌های متولی وقف

در فقه امامیه و حقوق ایران و مصر

محمد حسینی

عبدالرضا اصغری

مصطفی حسینی

مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی

سرشناسه: حسینی، سید محمد، ۱۳۷۰-

عنوان و نام پدیدآور: حقوق و مسئولیت‌های متولی وقف در فقه امامیه و حقوق ایران و مصر / محمد حسینی، عبدالرضا اصغری، مصطفی حسینی؛ داوران علمی سیدحسین وحدتی شبیری، غلامرضا یزدانی، محمداقبر گرابلی؛ ویراستار مهدی انواری نسب؛ [برای] مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

مشخصات نشر: مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۸۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۴۴۴۸-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع: وقف (فقه)

موضوع: Waqf (Islamic law)

موضوع: وقف -- ایران

موضوع: Waqf -- Iran

موضوع: وقف -- مصر

موضوع: Waqf -- Egypt

موضوع: وقف -- مطالعات تطبیقی

موضوع: Waqf -- Comparative studies

شناسه افزوده: حسینی، سید محمد، ۱۳۵۰-

شناسه افزوده: اصغری، عبدالرضا، ۱۳۴۴-

شناسه افزوده: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مرکز پژوهش

شناسه افزوده: دانشگاه علوم اسلامی رضوی

رده بندی کنگره: B ۱۹۳/۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/ ۳۷۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۴۸۳۰

حقوق و مسئولیت‌های متولی وقف

در فقه امامیه و حقوق ایران و مصر

نویسندگان: حجج اسلام محمد حسینی، دکتر عبدالرضا اصغری، استاد دانشگاه علوم اسلامی رضوی،

مصطفی حسینی (عضو هیئت علمی دانشگاه علوم اسلامی رضوی)

داوران علمی: حجج اسلام دکتر سیدحسین وحدتی شبیری (دانشیار دانشگاه) دکتر غلامرضا یزدانی (استادیار دانشگاه علوم

اسلامی رضوی)، دکتر محمداقبر گرابلی (استادیار جامعه المصطفی الشریعیه، نخبندگی خراسان)

ویراستار: مهدی انواری نسب

طراح جلد: حمید نخعی

چاپ اول: تیر ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

حروف چینی و صفحه‌آرایی: واحد نشر مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

مرکز توزیع: مشهد مقدس، حرم مطهر، انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی

صندوق پستی: ۹۱۷۳۵-۱۱۹۳ تلفن و دورنگار: ۰۵۱-۳۲۲۳۶۸۱۷

www.razavi.ac.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۹	سخن ناشر
۱۱	مقدمه
۱۷	بخش اول: بررسی لغوی و اصطلاحی مفاهیم مرتبط با وقف و متولیان آن
۱۹	فصل اول: مفاهیم
۱۹	مبحث اول: مفهوم حق
۱۹	گفتار اول: «حق» در لغت
۲۰	گفتار دوم: حق در اصطلاح
۲۱	مبحث دوم: بررسی مفهوم مسئولیت
۲۱	گفتار اول: مسئولیت در لغت
۲۱	گفتار دوم: مسئولیت در اصطلاح
۲۳	مبحث سوم: بررسی مفهوم وقف
۲۳	گفتار اول: وقف در لغت
۲۴	گفتار دوم: وقف در اصطلاح
۲۶	مبحث چهارم: بررسی تولیت
۲۶	گفتار اول: تولیت در لغت
۲۶	گفتار دوم: تولیت در اصطلاح
۲۸	گفتار سوم: ماهیت تولیت
۲۹	الف. حق یا حکم بودن تولیت

- ۳۰..... ب. تفاوت‌های تولیت با نهادهای مشابه
- ۳۰..... ۱. مقایسه تولیت و وصایت
- ۳۱..... ۲. مقایسه تولیت با نمایندگی
- ۳۳..... ۳. مقایسه تولیت با وکالت
- ۳۴..... گفتار چهارم: اوصاف و شرایط متولی
- ۳۶..... الف. اهلیت
- ۳۷..... ب. کفایت
- ۳۸..... ج. اسلام
- ۳۹..... د. عدالت و امانت‌داری
- ۴۱..... ه. اوصاف مورد اشتراط
- ۴۲..... گفتار پنجم: تحلی تولیت در مصادیق
- ۴۵..... فصل دوم تقسیمات
- ۴۵..... مبحث اول اقسام حق
- ۴۵..... گفتار اول: حق الی و برمالی
- ۴۶..... گفتار دوم: حق من و علی
- ۴۷..... مبحث دوم: اقسام مسئولیت
- ۴۷..... گفتار اول: مسئولیت مدنی و کیفری
- ۵۰..... گفتار دوم: مسئولیت قراردادی و قری
- ۵۱..... گفتار سوم: مسئولیت انفرادی، اشتراکی، تضامنی
- ۵۱..... الف. مسئولیت انفرادی متولیان
- ۵۱..... ب. مسئولیت اشتراکی متولیان
- ۵۱..... ج. مسئولیت تضامنی
- ۵۲..... مبحث سوم: اقسام وقف
- ۵۲..... گفتار اول: وقف عام
- ۵۲..... گفتار دوم: وقف خاص
- ۵۳..... مبحث چهارم: اقسام تولیت
- ۵۷..... بخش دوم: مسئولیت‌های متولی
- ۶۳..... فصل اول: حفاظت از مال موقوفه
- ۶۳..... مبحث اول: نگاه‌داری و بیمه موقوفه
- ۶۳..... گفتار اول: نگاه‌داری و تعمیر موقوفه
- ۶۸..... گفتار دوم: بیمه کردن موقوفه
- ۷۱..... مبحث دوم: ثبت و طرح دعوی

۷۱	گفتار اول: ثبت موقوفه
۷۱	الف. ثبت املاک موقوفه
۷۳	ب. ثبت اسناد موقوفه
۷۴	گفتار دوم: طرح دعوی
۷۴	الف. الزام به طرح دعوی و احقاق حقوق موقوفه
۷۶	ب. هزینه دادرسی
۷۸	فصل دوم: اداره کردن موقوفه و اجرای نيات واقف
۸۱	مبحث اول: اجاره دادن مال موقوفه
۸۳	گفتار اول: شرایط عمومی عقد اجاره
۸۳	الف. طرفین عقد اجاره
۸۳	۱. لزوم مرجع بودن متولی
۸۵	۲. رضایت متولی
۸۷	ب. مدت عقد اجاره
۹۱	ج. مال الاجاره
۹۳	گفتار دوم: شرایط ویژه در طریق انعقاد عقد اجاره موقوفه
۹۵	الف. انجام مزایده
۹۷	ب. دریافت پذیره
۹۸	۱. پذیره ابتدایی
۹۹	۲. پذیره انتقالی
۱۰۰	۳. موارد معافیت از پرداخت پذیره
۱۰۰	۴. نحوه استفاده از پذیره
۱۰۱	ج. دریافت اهدایی
۱۰۲	مبحث دوم: تقسیم منافع و مال موقوفه
۱۰۳	گفتار اول: تقسیم منافع و عایدات مال موقوفه
۱۰۵	الف. موقوفات معلوم المصرف
۱۰۶	ب. موقوفات مجهول المصرف و متعذر المصرف
۱۰۶	۱. موقوفات مجهول المصرف
۱۰۹	۲. موقوفات متعذر المصرف
۱۱۱	گفتار دوم: تقسیم مال موقوفه
۱۱۱	الف. تقسیم ملک از وقف
۱۱۳	ب. تقسیم مال موقوف بین موقوف علیهم
۱۱۳	ج. تقسیم و تمکیک وقف از وقف

- فصل سوم: فروش موقوفه توسط متولی و تبدیل آن ۱۱۵
- مبحث اول: صورت‌های جواز فروش ۱۱۸
- گفتار اول: خرابی موقوفه ۱۱۸
- گفتار دوم: ترس از خون‌ریزی یا تخریب ۱۲۱
- گفتار سوم: اشتراط واقف ۱۲۲
- گفتار چهارم: انفع بودن فروش ۱۲۳
- مبحث دوم: کیفیت فروش و سرنوشت موقوفه پس از فروش ۱۲۶
- گفتار اول: کیفیت فروش موقوفه ۱۲۶
- گفتار دوم: سرنوشت موقوفه پس از فروش ۱۲۸
- گفتار سوم: ضمانت اجرای تخلف از مقررات فروش موقوفه ۱۲۹
- فصل چهارم: ضمانت متولیان به معنای خاص ۱۳۰
- مبحث اول: مسئولیت مدنی متولیان ۱۳۰
- گفتار اول: مسئولیت برقراردادی ۱۳۱
- گفتار دوم: مسئولیت قراردادی ۱۳۱
- مبحث دوم: مسئولیت کنونی متولیان ۱۳۳
- گفتار اول: مفهوم‌شناسی خیانت در امانت ۱۳۴
- الف. خیانت در امانت در حقوق ۱۳۴
- ب. خیانت در امانت در فقه اسلامی ۱۳۶
- گفتار دوم: شرایط و ارکان لازم برای تحقق خیانت در امانت ۱۳۷
- الف. شرایط لازم در تحقق خیانت در امانت ۱۳۸
۱. وجود قرارداد قبلی ۱۳۸
۲. وجود شیء ۱۳۸
۳. تسلیم شیء و استرداد ۱۳۹
- ب. ارکان لازم در تحقق خیانت در امانت ۱۳۹
۱. رکن قانونی ۱۳۹
۲. رکن مادی جرم خیانت در امانت ۱۴۰
- اول. تصاحب کردن شیء مورد امانت ۱۴۱
- دوم. استعمال شیء مورد امانت ۱۴۱
- سوم. تلف کردن شیء مورد امانت ۱۴۱
- چهارم. مفقود کردن شیء مورد امانت ۱۴۲
۳. رکن روانی جرم خیانت در امانت ۱۴۲
- بخش سوم: حقوق متولی ۱۴۷

۱۵۰	فصل اول: حق قبول و قبض
۱۵۰	مبحث اول: حق قبول و رد تولیت
۱۵۱	گفتار اول: زمان اعتبار قبول و رد تولیت
۱۵۲	گفتار دوم: قبول تولیت پس از رد
۱۵۲	مبحث دوم: حق قبض موقوفه
۱۵۵	فصل دوم: حق تفویض و توکیل تولیت
۱۵۵	مبحث اول: حق تفویض تولیت به غیر
۱۵۶	مبحث دوم: حق توکیل
۱۵۸	مبحث سوم: حق کناره‌گیری و استدامه تولیت
۱۵۸	گفتار اول: حق کناره‌گیری و استعفا از سمت تولیت
۱۵۹	گفتار دوم: حق استقامه، استقلال و امنیت سمت متولی
۱۶۰	فصل سوم: حق التزاحم
۱۶۴	مبحث اول: تعیین اجرت بر سعه واقف
۱۶۶	مبحث دوم: عدم تعیین اجرت توسط واقف
۱۶۸	مبحث سوم: اجرت متولی موقت (امین)
۱۷۱	نتیجه‌گیری
۱۷۵	کتابنامه
۱۷۵	الف) منابع عربی
۱۷۸	ب) منابع فارسی
۱۸۰	ج) مقالات

سخن ناشر

در آموزه‌های اسلامی از بایات، صدقات و صدقات جاریه‌ای سخن می‌رود که نشان از اهمیت احسان و کمک به دیگران و گستره وسیع آن دارد، و نمود برجسته‌اش در وقف متبلور می‌شود. وقف احسانی مانند گراست که دعای خیر دیگران را ره‌توشه‌ی واقفان می‌سازد و گاه چندین نسل آنان را بهره‌مند می‌کند.

دانشگاه علوم اسلامی رضوی با ایجاد مرکز تخصصی وقف، نذر، زیارت، بر آن گردید تا با هدف اشاعه فرهنگ وقف و تبیین مبانی آن، آثاری را در برنامه چاپ و نشر قرار دهد. لذا از میان رساله‌ها و پایان‌نامه‌های فقهی و حقوقی دانشگاه، که با محوریت موضوع وقف نگاشته شده‌اند، پایان‌نامه‌های ممتاز با موضوعات مختلف برگزیده شد.

یکی از این پایان‌نامه‌ها کتاب حاضر است که پس از ارزیابی‌های علمی به شکل کنونی درآمده و پیشکش خوانندگان می‌شود. در این کتاب با نگاهی تطبیقی به فقه امامی و حقوق ایران و مصر، چندوچون تولید وقف و وظایف متولیان آن کاویده شده است. امیدواریم این کتاب علاوه بر تبیین اهمیت وقف برای عموم خوانندگان، پژوهشگران رشته‌های مرتبط، به‌ویژه رشته‌های فقه و حقوق را سود بخشد.

در پایان، جا دارد از همه کسانی که در آماده‌سازی و ویرایش این کتاب بی‌دریغ تلاش کردند سپاسگزاری شود، به‌ویژه ریاست محترم دانشگاه علوم اسلامی رضوی، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر وحدتی شیرینی، که با تأسیس مرکز تخصصی وقف، نذر، زیارت، زمینه تولید آثار مکتوب و غیرمکتوب در حوزه وقف را فراهم ساختند و در ارزیابی علمی کتاب حاضر نیز نقش داشتند. همچنین از دیگر ارزیابان و داوران علمی کتاب که نامشان در شناسنامه اثر یاد آمده است و با نکته‌سنجی‌ها و پیشنهادهای خود بر غنای اثر افزوده‌اند، سپاسگزاری می‌شود. دغدغه و عنایت معاونت محترم پژوهشی دانشگاه علوم اسلامی رضوی نیز قابل تقدیر است.

مایه خرسندی خواهد بود اگر خوانندگان فرهیخته کتاب در صورت مشاهده هرگونه خطا و لغزش در آن، ناچاراً مطلع سازند. و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.

مرکز پژوهش دانشگاه علوم اسلامی رضوی